

Obsah

Úvodem—10

Prolog (1900–1918)—12

Vznik republiky a dvacátá léta—17

Dokončování dříve zahájených projektů a první nové stavby—18

Změny ve vedení města—21

První etapa regulace Radbuzy—21

Obecní bydlení—25

Hanuš Zápal a jeho tvůrčí mezníky 1920–1922–1924–1926—29

Bohumil Chvojka—44

Velká Plzeň, rozvoj předměstí a vznik nových ohnisek velkoměsta—49

Doubravka a Lobzy-Letná—50

Petrohrad, Slovany a Lobzy-Petřín—52

Bory a Bezovka—53

Skvrňany, Roudná a Lochotín—58

Adolf Loos a jeho okruh—60

Leo Meisl a Vilém Beer—64

Karel Lhota a Václav Neckář – vůdčí architekti v SZVU—66

Období kolem roku 1930—72

Čsl. státní průmyslová škola v Plzni—72

Velké stavby—73

Vznik „City“ – přestavba a dostavba centra—80

Nová nábřeží a Wilsonova třída—80

Okolí Wilsonova mostu—84

Okolí mostu U Jána a Měšťanského pivovaru—87

Lucemburská ulice—88

Třída Českých legionářů a náměstí

Dr. Václava Petáka—85

Husova třída—97

Historické jádro a další památky—99

Veřejná zeleň a rekreace—109

Parky—109

Biografie, tělocvičny apod.—111

Pokračování v regulaci řek—114

Škodovy závody a další průmyslové podniky a technické stavby—115

Městské a nouzové (sociální) bydlení—128

Generální upravitel plán města—130

Třicátá léta—138

Městská infrastruktura—138

Další práce na regulaci řek—140

Průmyslové areály—141

Doprava—143

Veřejná doprava—143

Automobilová doprava—144

Plány velkých dopravních staveb—146

Vojenské stavby—147

Areál kasáren Zdeňka Kaplíře ze

Sulevic—147

Plzeňská čára—147

Letiště pro 4. letku leteckého pluku 1—148

Veřejné budovy třicátých let—149

Školy—151

Městská nemocnice—152

Centrální hřbitov—154

Církevní stavby—156

Tělocvičny, stadiony, koupaliště atd.—157

Parky—161

Bydlení—163

Bytové domy a revitalizace devastovaných území—164

Řadové domy—167

Vily—169

Adaptace luxusních bytů—172

Sociální bydlení—176

Přestavba a dostavba „City“—178

Okružní třída – hlavní veřejný prostor

Plzeň—178

Modernizace v historickém jádru—180

Památky středu města i blízkého okolí—184

Husova třída—190

Palackého třída, Palackého náměstí a Puškinova ulice—191

Křižovatka tříd Českých legionářů

a Jungmannovy—195

Okolí Wilsonova mostu—197

Okolí mostu U Jána—205

Okolí hlavního nádraží—207

Tzv. Střelnice a stadion Sokola—208

Výstaviště a stadion Dělnických tělocvičných jednot—211

Epilog—220

Proměny Plzně v letech 1918–1938 ve fotografiích—228

Summary—238

Seznam použitých zkratk—238

Výběr z pramenů a literatury—239

Názvy veřejných prostranství—245

Poděkování—245

O autorovi—245

Výběrový rejstřík staveb, areálů a projektů—246

Výběrový jmenný rejstřík—248

Hanuš Zápál, nástavba budovy Habrmanovy školy v Emilově ulici na Karlově, dokončená 1922; foto: kolem 1925; AMP, Sběrka fotografií, inv. č. O 5253

Slavnost položení základního kamene budovy Masarykovy školy na Jiráskově náměstí za přítomnosti T. G. Masaryka a Hanuše Zápala (zcela pravo); foto: 1921; ZČM NO, inv. č. N-NMP 1193

Hanuš Zápál, Masarykova škola, dokončená 1923 na Jiráskově náměstí; foto: kolem 1925; ZČM OND, inv. č. NB 85-30

před jeho příchodem do úřadu. Na vzhledu stavby, otevřené na počátku roku 1923,⁷⁷ pak sledujeme, jak od roku 1922 nastal v autorově tvorbě další zlom – již naznačený příklon ke kubistickým prvkům. Jími a dvoubarevnými fasádami před realizací nahradil původně zamýšlené barokizující a klasicizující detaily. Škola měla na svou dobu vzorné vybavení učeben, včetně mateřských škol, kde byly samozřejmostí například vestavěné skříně na hračky a dětský nábytek podle systému navrženého Annou Süssovou z Brna. Zahrnoval rozměrné kruhové stoly s malými židličkami, kupecký krám, loutkové divadlo, kuchyňku apod. Také místnosti vedení školy byly reprezentativně upraveny atypickým nábytkem. Sochařskou výzdobu dvojice hlavních portálů zhotovil Otokar Walter.

Druhou lokalitou Plzně naléhavě potřebující zcela novou budovu pro obecné a mateřské školy, byla tzv. Doudlevecká čtvrť, kde přípravu rovněž zastavila válka. Zápál studii komplexu Benešovy školy připravil na počátku roku 1923 a stavba byla dokončena v letech 1924–1925.⁷⁸ Zásadní rozdíl proti Masarykově škole představovalo situování mateřské školy do samostatného pavilonu, který s hlavní budovou vymezil nové, parkově upravené náměstí. Ohnisky školní budovy byly rozměrné haly, do nichž projektant situoval, jak bylo tehdy moderní, šatny žáků. Ve zvýšeném suterénu měla škola kuchyň s jídelnou, další z progresivních prvků. Samostatný objekt mateřské školy měl kromě pracovny a herny s jevištěm ještě rozměrnou verandu otevřenou

⁷⁷ František Kříž, *Plzeň: Přehled složení a činnosti obecní správy za léta 1919–1924*, Plzeň 1925, s. 139–140.

⁷⁸ Petr Domanický, *Stavební vývoj budov Benešovy školy v Plzni*, in: *Benešova škola v Plzni*, Plzeň 2002, s. 2.

do navazující zahrady. Pozoruhodnost areálu představovalo dálkové vytápění (z areálu Elektrických podniků) a také Školské muzeum, otevřené v jedné z místností hlavní budovy v dubnu 1927. Průčelí budovy architekt rozčlenil do ploch provedených ve dvou barvách omítek, v nichž jsou i jednoduché kubizující plastické prvky. Žlutobílá kombinace fasád i některé motivy navazovaly na soudobé rondokubistické návrhy Pavla Janáka a rok 1924 tak vytvořil další mezník v Zápalově tvorbě.

Ale není to palác, jehož přísný zevnějšek a těžká hmota by nutila k posvátné hrůze; ba naopak, malebné členění půdorysu i fasády zjasňuje celou stavbu a zve mládež, aby se jen nebála a vesele vešla (...).

Fridolín Macháček, 1929⁷⁹

Vznik další Zápalovy pozoruhodné stavby souvisel s kuriózní příčinou – patrně úmyslně založeným požárem, jemuž v srpnu 1922 podleho skladiště městského divadla v Kovářské ulici.⁸⁰ Už čtyři dny po události městská rada rozhodla o výstavbě nové budovy na stejném místě. Projekt zpracovala podle Zápalova návrhu firma Müller & Kapsa a 17. srpna 1923, kdy od požáru uplynul pouhý rok, pak byla novostavba předána veřejnosti. Architekt budovu rozčlenil do tří částí – doprostřed umístil trakt s truhlárnou a skladem závěsných dekorací, kde v dalším podlaží vznikl rozlehlý prostor malírny, opatřený v úrovni dalšího patra ochozem, z něhož bylo možné shlédnout dekoraci v potřebném odstupu. Celý prostor zastropila železobetonová kupole, která se stala

dominantou širšího okolí. Jeden z bočních traktů tvořily sklady, vzniklé úpravou bývalé Škodovy strojírny. Celá budova byla dispozičně dokonale promyšlena a vybavena moderní technikou. Požární odolnost zvyšovalo vlastní konstrukční řešení s maximálním uplatněním železobetonu. Klasicizující fasády Zápal doplnil o kubizující detaily i umělecké prvky.

Do roku 1924, kdy Zápalovo dílo ovládl obloučkový styl, patřilo předně zdárné řešení komplikovaného stavebního problému, který se rodil na Jungmannově třídě při novém mostu přes Radbuzu. Měla tu zmizet stavba městských lázní, ale získala lepší místo na protější straně řeky. Vedení města usilovalo o urychlené zastavění zpustlých zákoutí jiným

objektem. Možnost čerpat na nové stavby státní podporu vedla k rozhodnutí postavit zde komplex tří bytových domů, zastupujících tři stavební družstva napojená na strany tvořící radniční koalici. Problém spočíval v tom, že družstva domy neprojektovala společně a jednotně, jak chtěl stavební úřad. Pro Lidové družstvo návrh připravil stavitel Karel Bubla, pro Živnostensko-občanské bratři Paškovi a Zadruga pověřila Tomáše Dobrého a Antonína Kurela, pro něž jedině návrh připravil architekt – Vladimír Weingärtner. Sjednocení fasád nakonec navrhl Zápal, a to v době, kdy se domy už stavěly, takže bylo nutné respektovat například různé výšky pater. Celý soubor sjednotil systémem lizén a říms,

79 Macháček, *Plzeň: 100 kreseb Karla Živného*, s. 34.

80 František Plzák, *Nové divadelní skladiště, Úřední list města Plzně 1*, 1923, č. 11, 3. 10., s. 145.

Hanuš Zápal, soubor domů U Trojohody s dominantním tzv. Mrakodrapem na Jungmannově třídě krátce před dokončením; foto: 1924; ZČM NO, inv. č. N-NMP 71484

Bývalý Panský mlýn v Otakarových sadech; foto: Čeněk Hrbek, kolem 1900; AMP, Místopisná sbírka L. Lábka, k. 51

Hanuš Zápal, průčelí Městských domů sociální péče vzniklých adaptací a dostavbou Panského mlýna; foto: asi 1926; ZČM OND, inv. č. NA 18-24

Jan Rosůlek, perspektiva k nerealizovanému návrhu novostavby Domu sociální péče, 1923; AMP, Sběrka map a plánů, inv. č. M 1333

Bohumil Chvojka,
perspektiva k návrhu
budov Okresní
nemocenské pojišťovny
a Masarykova
studentského domu
na Denisově nábřeží,
1925; ZČG, inv. č. A 21-53,
foto: Oto Palán

Bohumil Chvojka, návrhy
svítidel pro budovu
Okresní nemocenské
pojišťovny, asi 1926;
ZČG, inv. č. A 20-107,
foto: Oto Palán

Adolf Loos (koncept) – Heinrich Kulka, obytný pokoj bytu rodiny Oskara Semlera na Klatovské třídě 110; foto: asi 1934; archiv MUO

Adolf Loos (koncept) – Heinrich Kulka, jídelna bytu rodiny Oskara Semlera na Klatovské třídě 110; foto: asi 1934; archiv MUO

Leo Meisl, světelná reklama ARTA z roku 1931 pro Arnolda Taussiga nad domem ve Veleslavínově 38; foto: kolem 1935; sbírka Jany Erbanové

Adolf Loos, obytný pokoj bytu rodiny Lea Brummela na Klatovské třídě 140; foto: kolem 1930; ZČG, inv. č. A 14-25

Adolf Loos, obytný pokoj bytu rodiny Viléma Krause v Bendově 10 z roku 1931; foto: Radovan Kodera, 2011

Půdorys patra domu v Bendově 10 s vyznačením stavebních úprav bytu rodiny Viléma Krause navržených Adolfem Loosem, 1931; MMP OSSS, k. 1107 Jih, foto: Karel Kocourek

ze severské brízy a kazety podhledu na galerii zdobilo zlacení. Will Semler adaptaci zhodnotil, patrně právem, jednoznačně: „Máma s tátou taky hodně cestovali a nechali si postavit dům s nejpозорhodnějším interiérem v celé Plzni.“¹⁴²

Po roce 1933, kdy Loos zemřel, spolupráce plzeňských investorů s jeho okruhem neskončila, jak ještě zmíníme.¹⁴³

Leo Meisl a Vilém Beer

Plzeňská židovská klientela zaměstnávala ještě další dva mladé architektky – Lea Meisla a již zmíněného Viléma Beera. Oba byli plzeňskými rodáky a jejich tvorba Loosův okruh doplňovala do širokého spektra, přičemž oba se řadili na jeho opačné strany. Leo Meisl (1901–1944)¹⁴⁴ patřil k nejprogressivnějším místním tvůrcům. Účastnil se četných soutěží (na tzv. Elektru, živnostenské školy) a do jeho zájmu spadaly předně luxusní bytové interiéry. Z nich vynikal například byt dokončený v Kramářových sadech 8 v roce 1932. Byl určen rodině Otty Theinera, který se svým bratrem Emilem vedl továrnu na mlýnské kameny, mlecí a třídící stroje na obilí apod. Pro módní salon „Chapeaux“ Elišky Justicové Meisl uskutečnil novou podobu výkladce v Kopeckého sadech 12. Velkorysost nezapřelo jeho řešení velké neonové reklamy pro oděvní obchod Arnolda Taussiga „ARTA“. Meisl jeden z prvních velkých neonů, k jejichž hlavním propagátorům v Plzni patřil, roku 1931 osadil odvážně na složité konstrukci vysoko nad střechou domu

¹⁴² Semler, *Rodinné těžátko*, s. 193.

¹⁴³ Petr Domanický, Loos – Plzeň – souvislosti, in: Petr Domanický – Petr Jindra (eds), *Loos – Plzeň – souvislosti*, Plzeň 2011, s. 18–232.

¹⁴⁴ Petr Domanický, Leo Meisl, *Pěší zóna 2001*, č. 9, s. 5–12.

Leo Meisl, vila Jiřího Freunda v Žižkově 29 v Bezovce z roku 1932; foto: Radovan Kodera, 2018

Vilém Beer, vila manželů Brunnerových a Rudolfa Kohna v ulici U Svěpomoci 13 v Bezovce z roku 1930; foto: Radovan Kodera, 2018

Vilém Beer, obchodní a činžovní dům Rudolfa Kohna v Riegrově 5; foto: kolem 1930; sbírka Jiřího Lówyho

ve Veleslavínově 38. Výtvarný kritik Bohumil Polan tehdy řešení pochválil,¹⁴⁵ uplatnění neúměrně dominantní reklamy v pohledech z historického náměstí a mnoha dalších částí města však působilo až nemístně. Pro Měšťanský pivovar hodlal architekt světelnou reklamu osadit do podobně dominantní polohy – na podnikovou vodárenskou věž. K realizaci ale nedošlo. Na počátku třicátých let Meisl uskutečnil také dvě velké obytné stavby. Jako první dokončil činžovní dům Richarda Körpera v Kollárově ulici 3, opatřený hladkými fasádami a ustupujícím posledním patrem a plochou střechou. Následně byla v roce 1932 podle architektova návrhu dokončena vila v Žižkově 29 v Bezovce – dům určený pro lékaře Jiřího Freunda autor navrhl jako promyšlenou působivou sestavu hranolových hmot doplněnou střešní terasou.

Vilém Beer (1900–1945)¹⁴⁶ rovněž pocházel z Plzně a patřil ke stejné generaci jako Meisl. V tvorbě však preferoval moderně pojatý neoklasicismus, který jeho stavbám dával mnohdy charakter romantických šlechtických sídel. Od druhé poloviny dvacátých let působil v Praze, kde se věnoval projektům rodinných domů a v tamním centru upravil několik starších staveb.¹⁴⁷ Jeho kancelář později sídlila

¹⁴⁵ B. P. [= Bohumil Polan], Architektonická výstava, s. 1–2.

¹⁴⁶ Evidenční karta V. Beera z konskripce pražských domovských příslušníků popisního referátu Magistrátu hl. m. Prahy, Archiv hl. m. Prahy. Lenka Buchbergerová (Památkové a urbanistické hodnoty Městské památkové zóny Plzeň-Bezovka, se zvláštním důrazem na dílo architekta Viléma Beera, *Zprávy památkové péče* 73, 2013, č. 6, s. 519–524) uvádí datum úmrtí Beera 1944, a to dle Miroslav Kárný (ed.), *Terezínská pamětní kniha: Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941–1945*, 1–2, Praha 1995. Tam však je uveden Vilém Beer s jiným datem narození.

¹⁴⁷ Pavel Vlček (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 51–52.

Interiér plaveckého bazénu v Městských lázních; foto: Atelier K. L. Soběhrad, kolem 1932; AMP, f. Ladislav Fiala LP 842

Vstupní hala v Městských lázních; foto: Atelier K. L. Soběhrad, kolem 1932; AMP, f. Karel Werstadt, sign. 27 c 128

Interiér s kruhovým bazénem v Městských lázních; foto: Atelier K. L. Soběhrad, kolem 1932; AMP, f. Ladislav Fiala LP 842

Na místě, kde měl stát dům se zmíněným divadlem, se po roce 1930 zvažovala stavba sídla Lidové univerzity Husovy, již obec věnovala tamní pozemek. Instituce zatím využívala, stejně jako Skupa, bývalou Řemeslnickou besedu patřící českobratrské církvi. V zadání soutěže byl víceúčelový sál pro 500 diváků, v budově měla být výstavní síň, tělocvična, ateliér, hvězdárna atd. V roce 1932 se uskutečnila architektonická soutěž sedmi vyzvaných tvůrců, mezi nimiž byli pražští architekti Jan Gillar, Jan Mentberger a Kamil Roškot, z plzeňských tvůrců pak Bohumil Chvojka, Václav Neckář, Jaroslav Fišer a Leo Meisl. Nejprogressivnější řešení představil Gillar, který se zjevně inspiroval v tvorbě Bauhausu a řešení připomínalo i jeho právě vznikající budovu tzv. francouzských škol v Praze. Porota rozdělila částku určenou na ceny mezi čtyři návrhy: Meislův, Roškotův, Neckářův a Chvojkův. Třebaže tři z oceněných architektů byli z Plzně, strhla se následně roztržka mezi některými členy SZVU, v němž se všichni sdružovali. Neckář o tom v prosinci 1932 informoval Lhotu a upozorňoval ho také na hodnocení soutěže v *Nové Době* a v *Českém deníku*, kde neznámý pisatel uváděl, že „všechny projekty nestály za nic, jen projekt p. arch. Fišera má své přednosti. A jak jsem pouze slyšel, můžeme se těšit ještě na třetí kritiku, která nás má úplně rozdrtit – uvidíme. Tak je vidět, že když není moc práce, je čas na psaní.“¹⁹⁸ Fišer, který v soutěži neuspěl, připravil na jaře 1933 pro Lidovou univerzitu Husovu písemné vysvětlení, ve kterém

¹⁹⁸ Dopis jednatele Václava Neckáře Karlu Lhotovi ze dne 14. prosince 1932, č. j. 188/32; AMP, f. SZVU, k. 1546, Korespondence SZVU 1932, (dopisy přijaté–odeslané), odeslané.